

JUSTITSMINISTERIET

Civil- og Politiafdelingen

Dato: 11. juni 2009
Kontor: Dyrevelfærdskontoret
Sagsnr.: 2008-5412-0003
Dok.: TRM40538

Samlenotat (Kommissionens forslag til Rådets forordning om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet (KOM (2008) 553 endelig))

Revideret notat. Ændringer er markeret med kursiv.

Resumé

Kommissionen har den 18. september 2008 fremsat et forslag til Rådets forordning om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet. Forordningen vil skulle erstatte Rådets direktiv 93/119/EF af 22. december 1993 om beskyttelse af dyr på slagte- eller aflivningstidspunktet med senere ændringer. Forordningen indebærer bl.a., at en række slagteoperationer samt overvågning af aflivning af pelsdyr alene skal kunne udføres af personale, der har bestået en prøve og fået tildelt et kompetencebevis. Herudover indebærer forordningen en række yderligere ændringer i forhold til det gældende direktiv, og forslaget vurderes at have en række lovgivningsmæssige konsekvenser. Forordningen giver på en række nærmere angivne områder medlemslandene adgang til at fastsætte skærpede nationale regler om beskyttelse af dyrevelfærden. Forslaget vurderes ikke at have statsfinansielle konsekvenser af betydning. Forslaget vurderes at have visse samfundsøkonomiske konsekvenser og administrative konsekvenser for erhvervslivet. Der foreligger ikke officielle tilkendegivelser om andre medlemslandes holdninger til forslaget. Fra dansk side er man positiv over for forslaget, der generelt vil skærpe beskyttelsen af dyr på aflivningstidspunktet. *Den danske regering vil dog arbejde for, at forslaget giver medlemslandene en generel mulighed for at fastsætte skærpede nationale regler om beskyttelsen af dyrevelfærd. Europa-Parlamentet vedtog den 6. maj 2009 en betænkning om forslaget, hvori det bl.a. foreslås, at medlemslandene ikke skal have mulighed for at fastsætte et nationalt forbud mod rituel slagtning af dyr uden forudgående bedømmelse. Europa-Parlamentets udtalelse er alene af vejledende karakter, og parlamentets forslag vedrørende rituel slagtning uden forudgående bedømmelse er ikke blevet fulgt i formandskabets efterfølgende reviderede udgaver af forslaget.* Det tjekkiske formandskab forventes at sætte forslaget på dagsordenen for rådsmødet (landbrug og fiskeri) den 22.-23. juni 2009 til politisk enighed.

Slotsholmsgade 10
1216 København K.

Telefon 7226 8400
Telefax 3393 3510

www.justitsministeriet.dk
jm@jm.dk

1. Baggrund

I 2004 og 2006 foreslog Den Europæiske Fødevarsikkerhedsautoritet i to videnskabelige udtalelser, at der blev gennemført en revision af Rådets direktiv 93/119/EF af 22. december 1993 om beskyttelse af dyr på slagte- eller aflivningstidspunktet med senere ændringer (slagte- og aflivningsdirektivet). Sideløbende hermed vedtog Verdensorganisationen for Dyresundhed (OIE) i 2005 to retningslinjer for dyrevelfærd på slagte- og aflivningstidspunktet, hvori man nåede frem til lignende konklusioner.

Kommissionen bestilte i 2006 en ekstern undersøgelse af bedøvelsespraksis på slagterier og de økonomiske, sociale og miljømæssige konsekvenser heraf. I forbindelse med undersøgelsen blev interessenter (kødbranchen, kompetente myndigheder, dyrevelfærdsorganisationer mv.) hørt, og Kommissionen var i direkte kontakt med interesserede parter og med videnskabelige, tekniske og juridiske eksperter.

På et arbejdsgruppemøde, som blev afholdt i januar 2008, forelagde Kommissionen sine overvejelser om en revision af reglerne om beskyttelse af dyr på slagte- eller aflivningstidspunktet for medlemslandene. Herefter fremsatte Kommissionen den 18. september 2008 et forslag til forordning om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet, som blev modtaget i dansk sprogversion den 24. september 2008. Forordningen vil skulle erstatte slagte- og aflivningsdirektivet.

Det tjekkiske formandskab har senest fremlagt et samlet revideret forslag af 4. juni 2009 og et revideret forslag af 8. juni 2009, som indeholder kompromisforslag for så vidt angår visse udvalgte bestemmelser, herunder artikel 22 a om adgangen til nationalt at fastsætte skærpede regler om beskyttelse af dyrevelfærden. De reviderede forslag indeholder visse ændringer i forhold til det oprindeligt fremsatte forslag. De reviderede forslag giver således bl.a. medlemslandene mulighed for på visse nærmere angivne områder at opretholde og fastsætte skærpede nationale regler om beskyttelse af dyrevelfærden.

Formandskabet har tilkendegivet, at der ikke vil blive afholdt flere arbejdsgruppemøder om forslaget, og at forslaget forventes at blive sat på dagsordenen for rådsmødet den 22.-23. juni 2009 til politisk enighed.

2. Indhold

2.1. Formål, anvendelsesområde og definitioner (forslagets kapitel I)

Forslaget til forordning er fremsat med hjemmel i EF-traktatens artikel 37 om den fælles landbrugspolitik og kan vedtages af Rådet med kvalificeret flertal efter høring af Europa-Parlamentet.

Forslaget til forordning har ifølge Kommissionen navnlig til formål at forbedre beskyttelsen af dyr på aflivningstidspunktet, at fremme innovation i forbindelse med bedøvelses- og aflivningsteknikker og at sikre lige vilkår i det indre marked for de berørte virksomheder.

Kommissionen anfører endvidere, at de tekniske krav i slagte- og aflivningsdirektivet aldrig er blevet ændret, selvom der er blevet indført ny teknologi, hvorfor visse standarder i direktivet er forældede.

Det gældende slagte- og aflivningsdirektiv er et minimumsharmoniseringsdirektiv. Den foreslåede forordning giver adgang til at fastsætte skærpede nationale regler på visse nærmere angivne områder, jf. pkt. 2.7 nedenfor, men indebærer i øvrigt en totalharmonisering af området.

Forslaget finder ifølge artikel 1, stk. 1, anvendelse på aflivning af dyr, der avles eller holdes med henblik på fremstilling af fødevarer, uld, skind, pelsværk og andre produkter, og på dermed forbundne aktiviteter. Herudover finder forslaget anvendelse på aflivning af dyr i forbindelse med sanering og dermed forbundne aktiviteter.

For så vidt angår fisk gælder alene forslagets artikel 3, stk. 1, hvorefter dyr ved aflivning og dermed forbundne aktiviteter skal skånes for smerte, der ikke kan undgås, og for psykisk belastning eller lidelse.

Ved "aflivning" forstås efter artikel 2, litra a, enhver bevidst fremkaldt proces, hvorved et dyr dør. Ved "dermed forbundne aktiviteter" forstås efter artikel 2, litra b, aktiviteter som f.eks. håndtering, opstaldning, fastholdelse, bedøvelse og afblødning af dyr, som finder sted i forbindelse med og på stedet for aflivningen. Ved "dyr" forstås efter artikel 2, litra c, alle hvirveldyr med undtagelse af krybdyr og padder. Ved "bedøvelse" forstås efter artikel 2, litra f, enhver bevidst fremkaldt proces, som bevirker, at et dyr, uden at det påføres smerter, mister bevidstheden og smerteopfattelsen, herunder enhver metode, som medfører øjeblikkelig død.

Ved ”slagtning” forstås ifølge artikel 2, litra j, aflivning af dyr til konsum, og ved ”slagteri” forstås ifølge artikel 2, litra k, enhver virksomhed, hvor der slagtes landdyr, og som er omfattet af anvendelsesområdet for forordning nr. 853/2004/EF. Ved ”sanering” forstås efter artikel 2, litra n, aflivning af dyr af hensyn til folkesundheden, dyresundheden, dyrevelfærden eller miljøet under tilsyn af den kompetente myndighed.

Forslaget finder ifølge artikel 1, stk. 2, litra a, ikke anvendelse på dyr, der aflives

- i) i forbindelse med videnskabelige forsøg udført under tilsyn af den kompetente myndighed,
- ii) i forbindelse med jagt eller sportsfiskeri, eller
- iii) i forbindelse med kultur- eller sportsarrangementer

Endvidere finder forslaget ikke anvendelse på fjerkræ, kaniner og harer, der af deres ejer slagtes uden for et slagteri til privat forbrug, jf. artikel 1, stk. 2, litra b.

Forslagets anvendelsesområde svarer i det væsentlige til anvendelsesområdet for slagte- og aflivningsdirektivet.

2.2. Almindelige betingelser (forslagets kapitel II)

Forslagets kapitel II fastsætter en række generelle bestemmelser om aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter.

Efter artikel 3, stk. 1, skal dyr skånes for smerte, der ikke kan undgås, og for psykisk belastning eller lidelse. Med henblik på at opfylde denne bestemmelse skal virksomhedsledere efter artikel 3, stk. 2, træffe de nødvendige foranstaltninger for at sikre, at dyr

- a) er sikret fysisk komfort og beskyttelse, navnlig ved at de holdes rene, har det tilstrækkeligt varmt og forhindres i at falde eller glide,
- b) er beskyttet mod skader,
- c) håndteres og opstaldes under hensyntagen til deres normale adfærd,
- d) ikke viser tegn på undgåelig smerte eller frygt og ikke udviser unormal adfærd,
- e) ikke lider under langvarig mangel på foder eller vand og

- f) er forhindret i undgåelig interaktion med andre dyr, der vil kunne skade deres velfærd.

Ved ”virksomhedsledere” forstås ifølge artikel 2, litra 1, enhver fysisk eller juridisk person, som er ansvarlig for et foretagende, der foretager aflivning af dyr eller enhver anden dertil knyttet aktivitet, som er omfattet af forordningens anvendelsesområde.

Efter artikel 3, stk. 3, skal anlæg, der anvendes ved aflivning og dermed forbundne aktiviteter, udformes, indrettes, vedligeholdes og anvendes således, at kravene i artikel 3, stk. 1 og 2, er opfyldt under de forventede betingelser for anlæggets aktiviteter hele året.

For så vidt angår aflivningsmetoder følger det af artikel 4, stk. 1, at dyr kun må aflives efter bedøvelse. Bedøvelsen skal foretages ved en af de metoder, der er anført i bilag I, og dyret skal forblive bevidstløst og uden smerteopfattelse indtil sin død. Hvis der anvendes en bedøvelsesmetode i bilag I, som ikke medfører øjeblikkelig død, skal bedøvelsen så hurtigt som muligt efterfølges af en procedure, der medfører døden, f.eks. afblødning.

I forbindelse med dyr, der slagtes ved særlige metoder, som er foreskrevet af religiøse ritualer, finder kravene i stk. 1 ikke anvendelse, forudsat at slagtingen finder sted på et slagteri, jf. artikel 4, stk. 2.

Virksomhedslederne skal sikre, at det personale, der er ansvarligt for bedøvelse, eller andet dertil udpeget personale, efter artikel 5 regelmæssigt kontrollerer, at dyrene ikke viser tegn på bevidsthed eller smerteopfattelse i tidsrummet mellem afslutningen af bedøvelsesprocessen og bekræftelsen af dødens indtræden. Hvis dyr aflives uden forudgående bedøvelse, jf. artikel 4, stk. 2, kontrollerer de ansvarlige for slagtingen systematisk, at dyrene ikke viser tegn på liv, før de løses fra fastholdelse eller gennemgår andre smertefulde procedurer.

Ifølge artikel 6, stk. 1, skal aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter planlægges på forhånd og udføres i overensstemmelse med standardprocedurer. Virksomhedslederne skal efter artikel 6, stk. 2, udarbejde og gennemføre disse standardprocedurer for at sikre, at dyr ved aflivning og dermed forbundne aktiviteter skånes for smerte, der ikke kan undgås, og for psykisk belastning eller lidelse. For så vidt angår bedøvelse skal standardprocedurerne

- a) tage hensyn til producentens anvisninger,
- b) på grundlag af tilgængelig videnskabelig dokumentation for hver anvendt bedøvelsesmetode fastsætte de nøgleparametre, der er nævnt i kapitel I i bilag I, jf. herom pkt. 2.8 nedenfor, og sikre, at de effektivt bedøver dyret, og
- c) præcisere de foranstaltninger, der skal træffes, når den i artikel 5 omhandlede kontrol viser, at et dyr ikke er tilstrækkeligt bedøvet, eller – når det drejer sig om dyr, der slagtes i overensstemmelse med artikel 4, stk. 2, om rituel slagtning – at dyret stadig viser livstegn.

Forslagets artikel 7 fastsætter regler om kravene til kompetencen hos de personer, der udfører aflivning og dermed forbundne aktiviteter, og om såkaldte kompetencebeviser.

Ifølge forslagets artikel 7, stk. 1, må aflivning og dermed forbundne aktiviteter kun udføres af personer, *der har det fornødne kompetenceniveau til at kunne udføre disse handlinger uden at forårsage dyrene undgåelig smerte, psykisk belastning eller lidelse.*

Endvidere *skal virksomhedslederne sikre, at følgende slagteoperationer kun udføres af personer med et kompetencebevis, jf. artikel 7, stk. 2:*

- a) Håndtering og pasning af dyr inden fastholdelse
- b) Fastholdelse af dyr med henblik på bedøvelse eller aflivning
- c) Bedøvelse af dyr
- d) Vurdering af bedøvelsens virkning
- e) Ophængning eller ophejsning af levende dyr
- f) Afblødning af levende dyr
- f a) Slagtning i overensstemmelse med artikel 4, stk. 2

Efter artikel 7, stk. 3, skal aflivning af pelsdyr foregå i tilstedeværelse af og under direkte tilsyn af en person, der har et kompetencebevis, som er udstedt for alle de aktiviteter, der udføres under den pågældende persons tilsyn. Virksomhedslederne på pelsdyrfarme skal på forhånd underrette den kompetente myndighed om en forestående aflivning af dyr.

Der er i forslagets artikel 18 fastsat nærmere regler om kompetencebeviser, jf. herom pkt. 2.5 nedenfor.

For så vidt angår produkter, der i forbindelse med markedsføring og reklame præsenteres som fastholdelses- eller bedøvelsesudstyr, følger det af artikel 8, at sådanne kun må sælges, hvis de ledsages af passende anvisninger vedrørende brug, således at dyr sikres de bedst mulige velfærdsbetingelser. Producenterne skal endvidere gøre disse anvisninger offentligt tilgængelige via internettet.

Efter artikel 9 skal fastholdelses- og bedøvelsesudstyr endvidere vedligeholdes og kontrolleres i overensstemmelse med producentens anvisninger af personer, der er uddannet hertil. Herudover fremgår det bl.a., at der under slagtingen skal være umiddelbar adgang til passende reserveudstyr til bedøvelse, som kan tages i anvendelse, hvis det først anvendte bedøvelsesudstyr skulle svigte.

Forslagets artikel 9 a fastsætter regler om slagting uden for slagterier, der foretages af ejeren eller af en person, der handler under ejerens ansvar og dennes tilsyn, til privat forbrug. Det fremgår, at kun forslagets artikel 3, stk. 1, artikel 4, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, gælder for sådanne slagtinger.

For så vidt angår andre dyr end fjerkræ, kaniner, harer, svin, får og geder, dvs. f.eks. drøvtyggere og enhovedede dyr, gælder endvidere forslagets artikel 12, stk. 3, og bilag III, pkt. 1.7-1.9 a, 3.1 og – for så vidt angår bedøvelsesmetoder, som ikke medfører øjeblikkelig død – 3.2. Disse bestemmelser fastsætter navnlig krav til håndteringen af dyr.

Forslagets artikel 9 b fastsætter regler om slagting af fjerkræ, kaniner og harer, hvor slagtingen foretages på en bedrift (dvs. uden for slagterier) og sker med henblik på direkte levering af mindre mængder kød til forbrugeren eller en lokal detailvirksomhed. Det fremgår, at som udgangspunkt gælder kun forslagets artikel 3, stk. 1, artikel 4, stk. 1, og artikel 7, stk. 1, for sådanne slagtinger.

Formandskabets forrige udgave af forslaget, som er beskrevet i Justitsministeriets samlenotat af 18. maj 2009, indeholdt i artikel 1, stk. 1, bestemmelser, der i vidt omfang svarede til bestemmelserne i artikel 9 a og 9 b.

Bestemmelserne i forslagets kapitel II indebærer ændringer i forhold til slagte- og aflivningsdirektivet, herunder navnlig kravet om kompetence-

bevis og reglerne om markedsføring af fastholdelses- og bedøvelsesudstyr.

2.3. Supplerende krav til slagterier (forslagets kapitel III)

Forslagets kapitel III indeholder supplerende krav til slagterier, herunder regler om slagteriers opførelse, grundplan og udstyr, håndtering og fastholdelse inden slagtning, overvågning i forbindelse med slagtning og udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig på slagterier.

Ifølge artikel 11, stk. 1, skal slagteriers opførelse og grundplan og det udstyr, der anvendes på slagterierne, overholde bestemmelserne i forslagets bilag II, jf. herom pkt. 2.8 nedenfor.

Virksomhedslederne forelægger efter artikel 11, stk. 2, følgende for den kompetente myndighed:

- a) det maksimale antal dyr pr. time for hver slagtekæde,
- b) kategori og vægt af de dyr, som det tilgængelige fastholdelses- eller bedøvelsesudstyr kan anvendes til, og
- c) den maksimale kapacitet af hvert opstaldningsareal.

Den kompetente myndighed vurderer herefter de modtagne oplysninger ved godkendelse eller registrering af slagteriet.

For så vidt angår håndtering og fastholdelse inden slagtning skal virksomhedsledere ifølge artikel 12, stk. 1, sikre, at kravene i bilag III overholdes, jf. herom pkt. 2.8 nedenfor. Virksomhedsledere skal efter artikel 12, stk. 2, endvidere sikre, at dyr, der aflives efter artikel 4, stk. 2, om rituel slagtning, fastholdes individuelt, og at drøvtyggere, der aflives på denne vis, fastholdes mekanisk.

Herudover forbyder artikel 12, stk. 3, følgende fastholdelsesmetoder:

- a) Ophængning eller ophejsning af dyr, der er ved bevidsthed.
- b) Mekanisk sammenbinding eller tøjring af dyrs ben eller fødder.
- c) Overskæring af rygmarven ved hjælp af f.eks. en puntilla eller en dolk.
- d) Anvendelse af elektrisk strøm til immobilisering af dyr, som ikke bedøver eller afliver dyrene under kontrollerede forhold.

Artikel 12, stk. 3, litra a og b, gælder dog ikke ved anvendelse af slagtebøjler til fjerkræ.

For så vidt angår overvågning i forbindelse med slagtning skal virksomhedslederne ifølge artikel 13, stk. 1, indføre og iværksætte passende overvågningsprocedurer på slagterier med henblik på anvendelse af artikel 5. Nærmere krav til disse overvågningsprocedurer er beskrevet i artikel 13, stk. 2.

Der skal efter artikel 13, stk. 3, indføres en overvågningsprocedure for hver slagtekæde.

Virksomhedslederne pålægges efter artikel 14, stk. 1, at udpege en dyrevelfærdsansvarlig på hvert slagteri, som skal bistå dem med at overholde forordningens bestemmelser.

Den dyrevelfærdsansvarlige skal rapportere direkte til virksomhedslederen om forhold vedrørende dyrenes velfærd, jf. artikel 14, stk. 2. Den dyrevelfærdsansvarlige skal kunne kræve, at slagteriets personale træffer de nødvendige forholdsregler for at sikre overholdelse af forordningen.

Herudover skal slagteriets standardprocedure fastsætte den dyrevelfærdsansvarliges ansvarsområde, og det berørte personale på slagteriet skal gøres effektivt opmærksom herpå, jf. artikel 14, stk. 3.

Den dyrevelfærdsansvarlige skal endvidere være i besiddelse af et kompetencebevis, som er udstedt for alle de processer, der finder sted på de slagterier, som vedkommende er ansvarlig for, jf. artikel 14, stk. 4. Den dyrevelfærdsansvarlige skal efter artikel 14, stk. 4 a, føre optegnelser over de skridt, der tages for at forbedre dyrevelfærden på det slagteri, hvor vedkommende udfører sine opgaver.

Det reviderede forslag indeholder i lighed med det oprindeligt fremsatte forslag i artikel 14, stk. 5, en begrænsning af kravet om udpegelse af en dyrevelfærdsansvarlig. Det fremgår således, at kravet om udpegelse af en dyrevelfærdsansvarlig ikke gælder på slagterier, hvor der slagtes under 1.000 storkreaturer (pattedyr) eller 150.000 fugle eller kaniner om året.

Bestemmelserne i forslagens kapitel III indebærer ændringer i forhold til slagte- og aflivningsdirektivet, herunder navnlig kravet om udpegelse af en dyrevelfærdsansvarlig på slagterier.

2.4. Sanering og nødafgivning (forslagets kapitel IV)

Forslagets kapitel IV indeholder regler om sanering og nødafgivning.

Regler om sanering fremgår af forslagets artikel 15. Ifølge bestemmelsen skal den kompetente myndighed og de virksomhedsledere, der deltager i en sanering, udarbejde en handlingsplan for at sikre, at forordningen overholdes, før saneringen påbegyndes, jf. artikel 15, stk. 1. Den kompetente myndighed og de virksomhedsledere, der deltager i saneringen, skal sikre, at saneringen gennemføres i overensstemmelse med den udarbejdede handlingsplan, ligesom der skal træffes alle fornødne foranstaltninger for at sikre dyrenes velfærd under de bedst mulige betingelser, jf. artikel 15, stk. 2.

Den kompetente myndighed kan under ekstraordinære omstændigheder indrømme undtagelser fra en eller flere af forordningens bestemmelser, hvis myndigheden finder, at overholdelsen af bestemmelserne kan påvirke menneskers sundhed eller forsinke udryddelsen af en sygdom betragteligt, jf. artikel 15, stk. 3.

Senest et år efter saneringens afslutning forelægger den kompetente myndighed en evalueringsrapport om nedslagtningens resultater for Kommissionen og gør den offentligt tilgængelig, jf. artikel 15, stk. 4.

Forslagets artikel 16 omhandler nødafgivning.

Ved ”nødafgivning” forstås efter artikel 2, litra d, aflivning af tilskadekomne dyr eller af dyr, som lider af en sygdom, der er forbundet med store smerter eller lidelser, og hvor der ikke er nogen anden praktisk mulighed for at lindre disse smerter eller lidelser.

Forslagets artikel 16 fastlægger, at den person, der har ansvaret for de berørte dyr, om nødvendigt skal træffe alle de nødvendige foranstaltninger for at aflive dyrene hurtigst muligt.

Bestemmelserne i forslagets kapitel IV indebærer ændringer i forhold til slagte- og aflivningsdirektivet, herunder udgør navnlig reglerne om sanering en skærpelse i forhold til direktivet.

2.5. Kompetent myndighed (forslagets kapitel V)

Artikel 17 indeholdt i det oprindeligt fremsatte forslag et krav om, at medlemslandene skulle udpege et nationalt referencecenter, der bl.a. skulle yde bistand i forbindelse med godkendelse af slagterier. Dette krav er imidlertid udgået under forhandlingerne, og i stedet indeholder artikel 17 en generel bestemmelse om, at medlemslandene på en række nærmere angivne måder skal sikre, at den kompetente myndighed får tilstrækkelig uafhængig videnskabelig bistand.

Artikel 18 omhandler kompetencebeviser. Kravet om kompetencebeviser er – som nævnt under pkt. 2.2. ovenfor – en nydannelse i forhold til slagte- og aflivningsdirektivet.

Ifølge artikel 18, stk. 1, skal medlemslandene udpege den kompetente myndighed, der skal være ansvarlig for at

- a) sikre, at der tilbydes kurser til personale, der beskæftiger sig med aflivning og dermed forbundne aktiviteter,
- b) udstede kompetencebeviser, hvori det attesteres, at indehaveren har bestået en uafhængig afsluttende prøve,
- c) godkende uddannelsesprogrammer for de kurser, der er nævnt i litra a, og form og indhold af den prøve, der er nævnt i litra b.

Emnerne for prøven nævnt i litra b skal være relevante for de berørte dyrekategorier og svare til de operationer, der er nævnt i artikel 7, stk. 2, og de emner, der er anført i bilag IV, jf. herom pkt. 2.8 nedenfor.

Efter artikel 18, stk. 2, kan den kompetente myndighed delegerede tilrettelæggelsen af kurserne, den afsluttende prøve og udstedelsen af kompetencebeviser til et selvstændigt organ eller en selvstændig enhed, hvis en række nærmere angivne krav er opfyldt.

Efter artikel 18, stk. 3, skal kompetencebeviser indeholde oplysninger om, hvilke dyrekategorier, hvilket udstyr og hvilke operationer og aktiviteter beviset gælder for. I modsætning til det oprindeligt fremsatte forslag, der begrænsede kompetencebevisets gyldighedsperiode til fem år, indeholder det reviderede forslag ingen begrænsning af kompetencebevisets gyldighedsperiode.

Et medlemsland skal ifølge artikel 18, stk. 4, anerkende kompetencebeviser, der er udstedt i et andet medlemsland. Endvidere kan medlemslande anerkende kvalifikationer som ligestillet med kompetencebeviser, forudsat at de er erhvervet på samme betingelser som dem, der er fastsat i artikel 18, jf. artikel 18, stk. 5.

Herudover indeholder artikel 18 en bestemmelse, som giver et medlemsland mulighed for under visse nærmere angivne betingelser at udstede midlertidige kompetencebeviser, jf. artikel 18, stk. 4 a.

Det fremgår endvidere af det reviderede forslag, at der kun må udstedes et kompetencebevis, herunder et midlertidigt kompetencebevis, hvis ansøgeren fremlægger en skriftlig erklæring om, at vedkommende ikke har gjort sig skyldig i en grov overtrædelse af fællesskabslovgivningen og/eller den nationale lovgivning om dyrebeskyttelse i de tre år, der ligger forud for kompetencebevisets gyldighedsperiode, jf. artikel 18, stk. 4 b.

2.6. Manglende overholdelse, sanktioner og gennemførelsesbeføjelser (forslagets kapitel VI)

Artikel 19 omhandler manglende overholdelse af forordningen. Den kompetente myndighed kan således – med det formål at anvende artikel 54 i forordning 882/2004/EF om offentlig kontrol med henblik på at sikre, at foderstof-, fødevare-, dyresundheds- og dyrevelfærdslovgivningen overholdes – navnlig

- a) kræve, at virksomhedsledere ændrer deres standardprocedurer og især sætter produktionshastigheden ned eller helt standser produktionen,
- b) kræve, at virksomhedsledere øger hyppigheden af den kontrol, der er omhandlet i artikel 5, og ændrer de overvågningsprocedurer, der er nævnt i artikel 13,
- c) suspendere eller inddrage kompetencebeviser fra en person, der ikke viser tilstrækkelig kompetence, viden eller opmærksomhed med hensyn til sine opgaver,
- d) suspendere eller tilbagekalde den delegering af beføjelser, der er omhandlet i artikel 18, stk. 2, og
- e) kræve ændring af de anvisninger, der er omhandlet i artikel 8.

For så vidt angår sanktionerne for overtrædelsen af forordningen forpligter artikel 20 medlemslandene til nationalt at fastsætte sanktioner, der skal være effektive, stå i rimeligt forhold til overtrædelsernes grovhed og have afskrækkende virkning.

2.7. Afsluttende bestemmelser (forslagets kapitel VII)

Efter artikel 22 a, stk. 1, kan medlemslandene opretholde nationale regler, der fastsætter højere standarder for dyrebeskyttelse på aflivningstidspunktet end reglerne i forordningen, *hvis reglerne er gældende på tidspunktet for forordningens ikrafttræden.*

Endvidere kan medlemslandene efter artikel 22 a, stk. 2, fastsætte nationale regler, der sigter mod at give dyr en videre beskyttelse, for så vidt angår:

- a) aflivning af dyr uden for slagterier,
- b) slagtning af opdrættet vildt og rensdyr samt
- c) slagtning af dyr i overensstemmelse med artikel 4, stk. 2, om rituel slagtning.

Det bemærkes i den forbindelse, at artikel 22 a, stk. 1, litra c, ikke blot indebærer, at medlemslandene kan indføre skærpede krav til rituelle slagtninger uden forudgående bedømmelse, men også at medlemslandene nationalt vil kunne forbyde rituelle slagtninger uden forudgående bedømmelse.

Herudover kan medlemslandene fastsætte skærpede nationale regler for så vidt angår samtlige bedøvelsesmetoder nævnt i forordningens bilag I efter proceduren beskrevet i artikel 22 a, stk. 3. Det følger af bestemmelsen, at et medlemsland, der på baggrund af ny videnskabelig viden finder det nødvendigt at iværksætte videregående foranstaltninger for så vidt angår bedøvelsesmetoderne nævnt i forordningens bilag I, notificerer Kommissionen herom. Kommissionen godkender eller afviser herefter de nationale foranstaltninger inden for en periode på seks måneder efter høring af Den Europæiske Fødevarerautoritet (EFSA) og i overensstemmelse med proceduren beskrevet i forslagets artikel 22, stk. 2.

Herudover fremgår det af artikel 22 b, at Kommissionen senest fem år efter forordningens ikrafttræden skal forelægge Europa-Parlamentet og Rådet en rapport om muligheden for at indføre visse krav vedrørende be-

skyttelse af fisk på aflivningstidspunktet. Hvis det er hensigtsmæssigt, skal rapporten ledsages af et forslag til specifikke regler om beskyttelse af fisk på aflivningstidspunktet. Indtil disse foranstaltninger vedtages, kan medlemslandene opretholde eller vedtage nationale regler om beskyttelse af fisk på slagte- eller aflivningstidspunktet.

Det nugældende direktiv 93/119/EF af 22. december 1993 om beskyttelse af dyr på slagte- eller aflivningstidspunktet med senere ændringer ophæves, jf. forslagens artikel 23. Der er dog i artikel 23 og artikel 24 foreslået overgangsbestemmelser. Bl.a. foreslås, at forslagens artikel 11, stk. 1, indtil ti år efter forslagens ikrafttræden alene finder anvendelse på nye slagterier eller enhver ny opførelse, grundplan eller udstyr, som ikke er taget i drift på anvendelsesdatoen eller ikrafttrædelsesdatoen for forordningen, jf. artikel 24, stk. 1. Endvidere foreslås, at medlemslandene indtil seks år efter forslagens ikrafttræden kan fastsætte bestemmelser om, at kompetencebeviser kan udstedes ved en forenklet procedure til personer, som kan dokumentere mindst tre års relevant faglig erfaring, jf. artikel 24, stk. 2.

2.8. Forordningsforslagets bilag I-IV

Bilag I indeholder i kapitel I fire tabeller med en opregning af bedøvelses- og aflivningsmetoder. Der foretages i tabellerne en beskrivelse af den pågældende bedøvelses- og aflivningsmetode, en angivelse af den dyrekategori, som metoden kan anvendes på, og en angivelse af de særlige forhold, der er relevante ved anvendelsen af metoden (nøgleparametre).

I tabel I beskrives de mekaniske metoder. Disse metoder er anvendelse af penetrerende bolt pistol, anvendelse af ikke-penetrerende bolt pistol, anvendelse af skydevåben med skarp ammunition, knusning, cervikal dislokation (manuel eller mekanisk strækning eller vridning af halsen) og slag i hovedet.

I tabel II beskrives de elektriske metoder. Disse metoder er bedøvelse med elektrisk strøm, der kun ledes gennem hovedet, aflivning med elektrisk strøm, der ledes gennem dyret, og vandbad, hvor strøm ledes gennem dyret.

I tabel III beskrives metoder med gas. Disse metoder er anvendelse af en høj koncentration kuldioxid, anvendelse af kuldioxid i to faser, anvendel-

se af kuldioxid i forbindelse med inaktive gasser, anvendelse af inaktive gasser (f.eks. argon eller nitrogen), anvendelse af ren kulilte og anvendelse af kulilte i forbindelse med andre gasser.

I tabel IV beskrives dødelig injektion.

Bilag I indeholder i kapitel II særlige krav til visse af de metoder, der er opregnet i kapitel I. Der er i den forbindelse bl.a. fastsat krav til de minimumsstrømstyrker, som skal anvendes ved bedøvelse og aflivning med elektrisk strøm.

Der er i forhold til det oprindeligt fremsatte forslag foretaget en række skærper af kravene til de tilladte bedøvelsesmetoder i bilag I, herunder er eksempelvis den tilladte minimumskoncentration ved aflivning af grise med kuldioxid blevet hævet.

Forordningsforslagets bilag II indeholder de supplerende krav til opførelse, grundplan og udstyr, som ifølge artikel 11 skal opfyldes af slagterier.

Der fastsættes i bilaget særlige krav til opstaldning på slagterier, fastholdelsesudstyr og -anlæg, elektrisk bedøvelsesudstyr, herunder udstyr til bedøvelse i vandbad, udstyr til bedøvelse af svin ved hjælp af gas samt udstyr til bedøvelse af fjerkræ ved hjælp af gas.

Forordningsforslagets bilag III indeholder de operationelle bestemmelser, som virksomhedslederne ifølge artikel 12 skal overholde.

Der fastsættes i bilaget bl.a. krav til slagterierne i forbindelse med dyrs ankomst, flytning og håndtering.

Ud over kravene vedrørende ankomst, flytning og håndtering fastsættes der visse supplerende bestemmelser for opstaldede pattedyr bortset fra kaniner og harer. Endvidere fastsættes der særlige bestemmelser om afblødning, herunder at halspulsårer eller de blodårer, som halspulsårerne udløber af, systematisk skal åbnes, hvis bedøvelsen ikke afliver dyret. *Reglerne om behandlingen af fostre ved udtagning af visse typer væv (f.eks. blod), som tidligere under forhandlingerne var blevet indsat, er udgået i formandskabets seneste udgave af forslaget.*

Det oprindeligt fremsatte forslag indeholdt i bilag III bestemmelser om den maksimale transporttid for slagtedy. Disse bestemmelser er imidlertid udgået under forhandlingerne om forslaget.

Forordningsforslagets bilag IV indeholder en beskrivelse af de emner, som det personale, der beskæftiger sig med aflivning af dyr og dermed forbundne aktiviteter, skal eksamineres i for at få udstedt et kompetencebevis. Emnerne er bl.a. dyrs smerteopfattelse, bedøvelse af dyr, ophængning og ophejsning af levende dyr og afblødning af levende dyr.

Bilag I-IV indebærer en række ændringer i forhold til de gældende regler i slagte- og aflivningsdirektivet, herunder navnlig kravene til aflivnings- og bedøvelsesmetoderne.

3. Gældende dansk ret

3.1. Dyreværnsloven samt slagte- og aflivningsbekendtgørelsen

Efter § 13, stk. 1, i dyreværnsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 1343 af 4. december 2007, skal den, der vil aflive dyr, sikre sig, at dyret aflives så hurtigt og smertefrit som muligt.

Justitsministeren kan ifølge dyreværnslovens § 13, stk. 2, fastsætte nærmere regler om aflivning af dyr, herunder regler om slagtning og om forbud mod visse aflivningsformer samt regler om, at aflivning af visse større dyr kun må foretages af en dyrlæge eller anden autoriseret person.

Denne bemyndigelse er senest udnyttet ved bekendtgørelse nr. 583 af 6. juni 2007 om slagtning og aflivning af dyr (slagte- og aflivningsbekendtgørelsen), der trådte i kraft den 1. juli 2007. Samtidig ophævedes bekendtgørelse nr. 1037 af 14. december 1994 om slagtning og aflivning af dyr med senere ændringer.

Slagte- og aflivningsbekendtgørelsen indeholder bestemmelser, som gennemfører Rådets direktiv 119/93/EF af 23. december 1993 om beskyttelse af dyr på slagte- eller aflivningstidspunktet med senere ændringer. Endvidere indeholder bekendtgørelsen en række dyrevelfærdsmæssige skærper i forhold til direktivet.

Bekendtgørelsen finder efter § 1, stk. 1, anvendelse på flytning, opstaldning, fastholdelse, bedøvelse, slagtning og aflivning af dyr, der opdrættes

og holdes med henblik på fremstilling af kød, skind, pelsværk eller andre produkter, samt på aflivning af heste, hunde og katte.

Ved ”aflivning” forstås enhver metode, som medfører, at et dyr dør, jf. bekendtgørelsens § 1, stk. 6. ”Ved ”slagtning” forstås aflivning af dyr med henblik på produktion af kød til konsum, jf. bekendtgørelsens § 1, stk. 7.

Bekendtgørelsen finder ifølge § 1, stk. 2, nr. 1, ikke anvendelse på tekniske og videnskabelige undersøgelser udført under tilsyn af Dyreforsøgstilsynet, ligesom bekendtgørelsen ifølge § 1, stk. 2, nr. 2, ikke finder anvendelse på vildtlevende vildt, der aflives på et jagtområde med de jagtredskaber, der er tilladt efter lovgivning om jagt og vildtforvaltning.

Bekendtgørelsens kapitel 3 (§§ 5-10) fastsætter regler om slagtning på slagterier, herunder at flytning, opstaldning, fastholdelse, bedøvelse, slagtning eller aflivning af dyr på slagterier kun må foretages af personer, der har det fornødne kendskab og de fornødne færdigheder til at udføre arbejdet human og effektivt i overensstemmelse med bekendtgørelsen, jf. bekendtgørelsens § 10.

For så vidt angår enhovedede dyr (typisk heste), drøvtyggere, svin, kaniner og fjerkræ, som er tilført til slagtning på slagterier, er der endvidere fastsat særlige regler i bekendtgørelsens kapitel 5-10 (§§ 17-55).

Bekendtgørelsens kapitel 5 indeholder en række generelle bestemmelser om flytning og opstaldning på slagterierne af de pågældende dyr. Herudover indeholder bekendtgørelsens kapitel 6 bestemmelser om flytning og opstaldning på slagterierne af de dyr, der ikke leveres i containere, mens bekendtgørelsens kapitel 7 indeholder bestemmelser om flytning og opstaldning på slagterierne af dyr, der leveres i containere.

Regler for, hvordan dyrene på slagterierne skal fastholdes inden bedøvelse, slagtning eller aflivning, samt for, hvilke bedøvelses- og aflivningsmetoder der skal anvendes på slagterierne ved slagtning af dyrene og ved afblødning af dyrene, fremgår af kapitel 8-10 (§§ 36-55).

Det følger bl.a. heraf, at de pågældende dyr enten skal aflives omgående ved en af metoderne angivet i kapitel 9 (f.eks. anvendelse af en pistol med skarp ammunition) eller bedøves ved en af metoderne angivet i ka-

pitel 9 (f.eks. anvendelse af bolt pistol) og umiddelbart herefter afblødes i overensstemmelse med reglerne om afblødning i kapitel 10.

Der kan som udgangspunkt ikke foretages afblødning af dyr uden forudgående bedøvelse. For så vidt angår rituel slagting af dyr følger det dog af bekendtgørelsens § 7, stk. 1, at det – bortset fra ved slagting af strudsefugle – er tilladt på slagterier at slagte husdyr uden forudgående bedøvelse, når slagtingen foretages efter jødisk eller islamisk ritus. I § 7, stk. 2-5, er fastsat nærmere krav til den rituelle slagting, herunder at slagtingen skal overvåges af en embedsdyrlæge.

For så vidt angår slagting og aflivning af dyr uden for slagterier er der fastsat regler herom i bekendtgørelsens kapitel 4 (§§ 11-16).

Ifølge bekendtgørelsens § 11, stk. 1, finder bestemmelserne i kapitlerne 8-10 tilsvarende anvendelse ved slagting uden for slagterier af enhovede dyr, drøvtyggere, svin, kaniner og fjerkræ. Bekendtgørelsens § 11, stk. 2, indeholder herudover en regel om, at fjerkræ bortset fra strudsefugle kan slagtes eller aflives ved dislokation af halsen.

Ifølge bekendtgørelsens § 13, stk. 1, må slagting eller aflivning uden for slagterier af enhovede dyr, kvæg og strudsefugle kun foretages af dyrlæger, slagtere, personer med jagttegn eller andre personer, der har modtaget uddannelse i slagting eller aflivning.

Aflivning af hunde og katte må efter bekendtgørelsens § 13, stk. 2, ligeledes kun foretages af ovennævnte personer. Dette gælder dog ikke, hvis der er tale om aflivning af hundehvalpe og kattekillinger, og aflivningen sker i umiddelbar tilslutning til fødslen og ikke senere end en uge efter fødslen.

Efter bekendtgørelsens § 15, stk. 2, skal der ved aflivning uden for slagterier af svin over 5 kg anvendes en bolt pistol, medmindre aflivningen foretages af en dyrlæge eller en anden af de personer, der er nævnt i § 13, stk. 1.

Ud over ovenstående regler indeholder bekendtgørelsens kapitel 11 (§§ 56-62) og kapitel 12 (§§ 63-66) bestemmelser om metoder til aflivning af henholdsvis pelsdyr og overskydende daggamle kyllinger og embryoner i rugeriaffald.

3.2. Øvrige regler

Lov nr. 269 af 21. april 2004 om forbud mod slagting og aflivning af drægtige produktionsdyr og heste i den sidste tiendedel af drægtighedsperioden indeholder et forbud mod slagting og aflivning af drægtige produktionsdyr og heste i den sidste tiendedel af drægtighedsperioden, jf. lovens § 1, stk. 1.

Lovens slagteforbud gælder ikke, hvis der er tale om nødslagting, hvor dyret aflives på bedriften, eller hvis dyret er blevet transporteret til et slagteri med henblik på slagting, jf. lovens § 2, stk. 1. Moderdyret skal i sådanne tilfælde bedøves, hvorefter fosteret skal skæres ud af livmoderen og som udgangspunkt straks aflives, jf. § 2, stk. 2 og 3. Slagtingen skal udføres af en dyrlæge eller af en person under dennes tilsyn, jf. § 2, stk. 4. Forbudet mod slagting af højdrægtige dyr er således kun absolut for så vidt angår hjemmeslagting, som ikke er nødslagting.

Lovens aflivningsforbud gælder ikke, hvis aflivningen sker ved intravenøs injektion af en dosis af bedøvelsesmiddel, der er dødelig for dyret, hvis aflivningen sker som led i offentlig sygdomsbekæmpelse, eller hvis aflivningen sker i forbindelse med tekniske og videnskabelige undersøgelser, der udføres under tilsyn af Dyreforsøgstilsynet, jf. lovens § 3.

Bekendtgørelse nr. 754 af 28. juli 2005 om opdræt af hjortedyr med senere ændringer indeholder visse regler om aflivning af hjortedyr, jf. bekendtgørelsens § 10.

Regler om aflivning af forsøgsdyr findes i bekendtgørelse nr. 687 af 25. juli 2003 om forsøgsdyrs pasning og opstaldning og anvendelse af udryddelsestruede og vildtlevende dyr til forsøg mv., og regler om aflivning af vildt findes bl.a. i bekendtgørelse nr. 417 af 27. april 2007 om eftersøgning og aflivning af nødstedt vildt og bekendtgørelse nr. 901 af 11. juli 2007 om fredning af visse dyre- og plantearter mv., indfangning af og handel med vildt og pleje af tilskadekommet vildt.

4. Lovgivningsmæssige og statsfinansielle konsekvenser

4.1. Lovgivningsmæssige konsekvenser

En forordning er ifølge EF-traktatens artikel 249, stk. 2, almenyldigt bindende i alle enkeltheder og gælder umiddelbart i hvert EU-

medlemsland. Det indebærer, at medlemslandene som udgangspunkt ikke kan udstede retsakter til gennemførelse af en forordning, medmindre forordningen overlader det til medlemslandene at fastsætte supplerende eller udfyldende regler.

Nationale regler om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet vil derfor alene kunne fastsættes eller opretholdes, i det omfang medlemslandene ifølge forordningen har mulighed for at opretholde eller fastsætte skærpende nationale regler om dyrevelfærd. Medlemslandene har ifølge artikel 22 a og 22 b i forslaget til forordning om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet en sådan adgang på visse nærmere angivne områder.

Hvis forslaget vedtages i sin nuværende form, vil det navnlig indebære følgende ændringer af de danske regler om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet:

- En række slagteoperationer samt overvågning af aflivning af pelsdyr vil alene kunne udføres af personer, der har bestået en prøve og fået tildelt et kompetencebevis.
- Slagterier, hvor der slagtes 1.000 eller flere storkreaturer eller 150.000 eller flere fugle eller kaniner om året, vil skulle udpege en dyrevelfærdsansvarlig, der vil skulle bistå virksomhedslederne med overholdelsen af forordningens bestemmelser. Den dyrevelfærdsansvarlige vil skulle være i besiddelse af et kompetencebevis, som omfatter alle slagteprocesserne på slagteriet.
- Reglerne om de tilladte bedøvelses- og aflivningsmetoder samt om slagteriernes opførelse og udstyr og om flytning, opstaldning, fastholdelse mv. af dyr på slagterier vil blive *skærpet*, herunder navnlig fordi kravene til de tilladte bedøvelsesmetoder udbygges og præciseres i overensstemmelse med den nyeste forskning på området. Som eksempel på en skærpelse i forhold til de gældende danske regler kan nævnes, at forslaget som udgangspunkt fastsætter et forbud mod aflivning af fjerkræ ved afhugning af hovedet uden forudgående bedøvelse.
- De danske regler om slagtning og aflivning af højdrægtige dyr vil ikke kunne opretholdes, hvis de ikke i dyrevelfærdsmæssig henseende udgør en skærpelse i forhold til forslaget.

Det indebærer navnlig, at lovens § 2, stk. 2, der fastlægger den metode, som skal anvendes ved slagting af højdrægtige heste og produktionsdyr, ikke vil kunne opretholdes.

Der henvises i øvrigt til bemærkningerne nedenfor under pkt. 8.

De gældende danske regler om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet omhandler en række forhold, som ikke er reguleret ved det foreliggende forordningsforslag, og som derfor vil kunne opretholdes, hvis forslaget vedtages i sin nuværende form. Hertil kommer, at forslaget som anført på visse nærmere angivne områder giver medlemslandene mulighed for at fastsætte skærpede regler om beskyttelsen af dyrevelfærden.

Navnlig følgende bestemmelser i de gældende danske regler vil kunne opretholdes:

- Forordningsforslaget giver medlemslandene mulighed for at fastsætte skærpede regler om rituel slagting. De gældende regler i slagte- og aflivningsbekendtgørelsens § 7 om rituel slagting vil derfor kunne opretholdes.
- *Forordningsforslaget giver medlemslandene mulighed for at opretholde skærpede nationale regler om dyrevelfærd, hvis reglerne er gældende på tidspunktet for forordningens ikrafttræden.*

Det indebærer bl.a., at Danmark vil kunne opretholde reglerne i slagte- og aflivningsbekendtgørelsens § 13 om, hvilke personer der kan aflive dyr uden for slagterier, og kravet i slagte- og aflivningsbekendtgørelsens § 31 om, at lakterende dyr skal malkes senest otte timer efter ankomsten til slagteriet.

Endvidere vil de danske regler om slagting og aflivning af højdrægtige dyr kunne opretholdes, i det omfang det må lægges til grund, at de danske regler i dyrevelfærdsmæssig henseende udgør en dyrevelfærdsmæssig skærpelse i forhold til forslagets bestemmelse. Det indebærer navnlig, at lovens forbud mod hjemmeslagting af højdrægtige heste og produktionsdyr vil kunne opretholdes.

- Forordningsforslaget giver medlemslandene mulighed for at fastsætte skærpede regler om aflivning af dyr uden for slagterier.

Danmark vil derfor bl.a. kunne fastsætte skærpede regler om aflivning af pelsdyr, jf. herved slagte- og aflivningsbekendtgørelsens kapitel 11.

- Forordningsforslaget berører ikke de danske regler om aflivning af forsøgsdyr og aflivning i forbindelse med jagt. Forslaget berører heller ikke slagte- og aflivningsbekendtgørelsens regler om aflivning af hunde og katte, da reguleringen heraf som udgangspunkt falder uden for forslagens anvendelsesområde.

4.2. Statsfinansielle og samfundsøkonomiske konsekvenser samt administrative konsekvenser for erhvervslivet

Da kravet om oprettelse af et nationalt referencecenter er udgået, vurderes forslaget ikke at medføre merudgifter for det offentlige af betydning.

Forslaget vurderes at kunne indebære visse samfundsøkonomiske konsekvenser og administrative konsekvenser for erhvervslivet, herunder navnlig som følge af reglerne om, at bl.a. en række slagteoperationer alene kan udføres af personer med et kompetencebevis. Erhvervslivet får imidlertid den konkurrencemæssige fordel, at der i videre omfang vil gælde ensartede regler i EU.

5. Høring

Det oprindeligt fremsatte forslag til forordning har været sendt i høring hos følgende myndigheder, organisationer mv.:

Rigsadvokaten, Rigspolitiet, Det Dyreetiske Råd, Det Veterinære Sundhedsråd, Dyreforsøgstilsynet, Dyreværnsrådet, Aktive Dyrerettigheder, Alle Dyrers Ret, Danish Meat Association, Dansk Akvakultur, Dansk Arbejdsgiverforening, Dansk Erhverv, Danske Slagtermestre, Dansk Gede Union, Dansk Industri, Dansk Kvæg, Dansk Landbrug, Dansk Landbrugsrådgivning, Dansk Pelsdyravlerforening, Dansk Svineproduktion, Dansk Transport og Logistik, Danske Regioner, Danske Slagterier, Danske Speditører, Danske Svineproducenter, Den Danske Dyr lægeforening, Det Danske Fjerkræraad, Dyrenes Beskyttelse, Dyreværnsforeningen Freja, Dyreværnsorganisationernes Samarbejdsorganisation (DOSO), Fagligt Fælles Forbund – 3F, Hesteinternatet af 1999, Hestens Værn, Inges Kattehjem, ITD – International Transport Danmark, Kommunernes Landsforening, Kødbranchens Fællesråd, Landbrugsraadet, OASA – Or-

ganisation Against the Suffering Animals, SamMark, Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger, Slagteriernes Forskningsinstitut, SPF-Selskabet, Økologisk Landsforening, Det Biovidenskabelige Fakultet ved Københavns Universitet og Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet ved Aarhus Universitet.

Rigspolitiet, Dyreforsøgstilsynet, Dansk Arbejdsgiverforening og Den Danske Dyrlægeforening har ingen bemærkninger til forslaget.

Det Dyreetiske Råd vurderer, at en række af initiativerne i forslaget vil medvirke til at sikre, at dyr beskyttes bedst muligt på aflivningstidspunktet. Rådet fremhæver i den forbindelse kravet om kompetencebeviser, reglerne om oprettelsen af et nationalt referencecenter, reglerne om overvågningsprocedurer og kravet om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig på slagterierne.

Rådet ville foretrække, at forslaget forbyder rituel slagtning af dyr uden forudgående bedøvelse. Hvis det i forslaget imidlertid fastholdes, at medlemslandene skal kunne tillade rituel slagtning uden forudgående bedøvelse, bør det være et krav, at kvæg bedøves umiddelbart efter, at halsnittet er lagt.

Rådet kan ikke tilslutte sig undtagelsen i artikel 14, stk. 5, hvorefter kravet om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig ikke gælder for slagterier, hvor der slægtes under 1.000 pattedyr eller 150.000 enheder fjerkræ om året.

Rådet kan ligeledes ikke tilslutte sig den særlige overgangsregel i artikel 24, stk. 2, hvorefter der kan udstedes kompetencebevis til personer uden eksamen, som kan dokumentere mindst 10 års relevant uafbrudt faglig erfaring. Rådet finder således, at erfaring ikke i sig selv er en garanti for, at den pågældende har de nødvendige kompetencer. Det bemærkes, at denne bestemmelse er blevet ændret under de efterfølgende forhandlinger, således at medlemslandene kan fastsætte bestemmelser om, at kompetencebeviser kan udstedes ved en forenklet procedure til personer, der kan dokumentere mindst tre års relevant faglig erfaring.

Rådet har herudover en række konkrete bemærkninger til visse af forslagetets øvrige bestemmelser.

Dyreværnsrådet finder, at bestemmelsen i artikel 14 om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig har et for snævert anvendelsesområde. Bestemmelsen bør ifølge rådet ligeledes finde anvendelse på mindre slagterier.

For så vidt angår bestemmelsen i forslagets artikel 24, stk. 2, er det efter rådets opfattelse nødvendigt at sikre, at de personer, der modtager et kompetencebevis uden at have gennemført et kursus og bestået en eksamen, har tilsvarende kvalifikationer som de personer, der har gennemført et sådant kursus og bestået en eksamen.

For så vidt angår reglerne i forslagets bilag III om transport af slagtedyr er det rådets opfattelse, at en transport på 19 timer af ikke-fravænnede dyr er for lang, og den tilladte transporttid for sådanne dyr bør derfor reduceres. Det bemærkes, at bestemmelserne om maksimal transporttid for slagtedyr er udgået under de efterfølgende forhandlinger.

Rådet har herudover en række konkrete bemærkninger til visse af forslagets øvrige bestemmelser.

Aktive Dyrerettigheder finder, at slagtning og aflivning af dyr uden forudgående bedømmelse bør forbydes. Herudover bør det fastsættes, at dyr ikke må overvære slagtning og aflivning af andre dyr. Endvidere finder foreningen bl.a., at der bør indføres et forbud mod aflivning af daggamle kyllinger og andet fjerkræ ved knusning samt et forbud mod aflivning af pelsdyr med strøm.

Danish Meat Association, Dansk Landbrug og Landbrugsraadet har afgivet et samlet høringssvar.

Organisationerne støtter, at reglerne om aflivning af dyr fastsættes i en forordning, der harmoniserer området i EU, og hilser bl.a. forslagets regler om egenkontrol velkommen.

Det er efter organisationernes opfattelse imidlertid betænkeligt, at der i artikel 11, stk. 2, er indført en godkendelsesordning med hensyn til slagteriernes maksimale kapacitet mv., når der ikke på forhånd foreligger dokumentation for, at en godkendelsesordning vil give bedre dyrevelfærd. Organisationerne har herudover en række yderligere bemærkninger til den foreslåede godkendelsesordning og finder under hensyn til problemstillingens kompleksitet, at Kommissionen bør forpligtes til efter 5 år at

udarbejde en rapport om godkendelsesordningens praktiske virkninger i medlemsstaterne. Det bemærkes, at artikel 11, stk. 2, er blevet ændret under de efterfølgende forhandlinger, således at maksimal kapacitet mv. ikke skal godkendes, men alene oplyses over for den kompetente myndighed som led i behandlingen af godkendelse eller registrering af slagteriet.

For så vidt angår artikel 14, stk. 5, er det efter organisationernes opfattelse uheldigt, at mindre slagterier ikke også er omfattet af kravet om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig.

Organisationerne anser det for positivt, at personale, der beskæftiger sig med aflivning og dermed forbundne aktiviteter, skal have en kompetencegivende uddannelse som omhandlet i artikel 18. Organisationerne finder dog, at en gyldighedsperiode på kun 5 år er for kort. Det bemærkes, at bestemmelsen om gyldighedsperiode er udgået under de efterfølgende forhandlinger.

Med hensyn til overgangsreglen i artikel 24, stk. 2, om tildeling af kompetencebeviser til personer uden eksamen er det organisationernes opfattelse, at erfaring i et år – i stedet for de foreslåede ti år – er tilstrækkelig. Det bemærkes, at denne bestemmelse er blevet ændret under de efterfølgende forhandlinger, således at medlemslandene kan fastsætte bestemmelser om, at kompetencebeviser kan udstedes ved en forenklet procedure til personer, der kan dokumentere mindst tre års relevant faglig erfaring.

For så vidt angår bilag III kritiserer organisationerne, at der i pkt. 1.2 er fastsat en tidsbegrænsning for pålæsning, transport og slagtning. Dette er en skjult begrænsning af transporttiden, som ikke er hensigtsmæssig. Det bemærkes, at bestemmelserne om maksimal transporttid for slagtedyret er udgået under de efterfølgende forhandlinger.

Organisationerne har herudover en række konkrete bemærkninger til visse af forslagetets øvrige bestemmelser.

Dansk Akvakultur ser positivt på forslaget og noterer sig, at der i forslaget tages hensyn til de specielle forhold, der gør sig gældende for fisk, idet forslaget lægger op til, at der skal fastsættes særskilte regler om beskyttelsen af fisk på aflivningstidspunktet.

Danske Slagtemestre kan som udgangspunkt tilslutte sig høringssvaret fra Danish Meat Association, Dansk Landbrug og Landbrugsraadet, jf. ovenfor. I modsætning til Danish Meat Association, Dansk Landbrug og Landbrugsraadet finder foreningen dog, at det vil være konkurrenceforvridende, hvis små slagterier omfattes af kravet om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig, jf. forslaget artikel 14, stk. 5. Endvidere finder foreningen, at grænsen i artikel 14, stk. 5, med fordel kan hæves, således at kravet om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig ikke gælder for slagterier, hvor der slagtes under 1.500 pattedyr årligt (i modsætning til den foreslåede grænse på 1.000 pattedyr årligt).

Dansk Pelsdyravlerforening anser det for positivt, at forslaget har taget udgangspunkt i det foreliggende faglige grundlag på pelsdyrområdet. Endvidere støtter foreningen, at der i forslaget stilles krav om uddannelse ved aflivning af pelsdyr. Det bør dog fremgå klart af forordningen, at kravet om erhvervelsen af kompetencebevis er rettet til den avler, der er ansvarlig for pelsholdet, og som kan instruere det øvrige personale i aflivning forud for pelsningssæsonen.

Dyrenes Beskyttelse er overordnet tilfreds med, at reglerne om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet ændres. Der er imidlertid efter foreningens opfattelse en række problemer forbundet med forordningsforslaget.

Efter foreningens opfattelse bør det være muligt at opretholde danske regler om dyrevelfærd, der udgør en skærpelse i forhold til forordningsforslaget. Endvidere er det bl.a. problematisk, at forordningen i vidt omfang har karakter af ”rammelovgivning”, og forordningen bør ifølge foreningen suppleres med tilstrækkeligt velbeskrevne og detaljerede regler.

For så vidt angår de enkelte bestemmelser i forslaget finder foreningen bl.a., at bestemmelsen i artikel 14, stk. 5, bør fjernes, idet også små slagterier bør omfattes af kravet om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig.

Endvidere finder foreningen, at overgangsperioden i forslaget artikel 24, stk. 1, hvorefter forordningens krav i bilag II til slagteriernes opførelse, grundplan og udstyr indtil den 31. december 2018 ikke finder anvendelse på allerede etablerede slagterier eller allerede etablerede opførelser mv., er for lang og bør erstattes af en dispensationsordning. Endvidere kan foreningen ikke tiltræde, at der efter artikel 24, stk. 2, er mulighed for at undtage fra forslaget uddannelseskra. Det bemærkes, at overgangsord-

ningen i artikel 24, stk. 1, er blevet ændret under de efterfølgende forhandlinger, således at den finder anvendelse til ti år efter forordningens ikrafttræden.

Bilag II bør efter foreningens opfattelse ændres, således at der indføres et forbud mod brug af el-drivstave på slagterier.

Endvidere kan foreningen ikke tilslutte sig, at der i bilag III fastsættes regler om maksimale transporttider af slagtedyr, idet sådanne regler bør fastsættes i anden lovgivning. Det bemærkes, at bestemmelserne om maksimal transporttid for slagtedyr er udgået under de efterfølgende forhandlinger.

Foreningen har herudover en række konkrete bemærkninger til visse af forslagetets øvrige bestemmelser.

DyreværnsOrganisationernes SamarbejdsOrganisation (DOSO) vurderer, at forslaget indeholder en lang række initiativer, der vil medvirke til at sikre, at dyr beskyttes bedst muligt på aflivningstidspunktet.

Foreningen finder imidlertid, at brugen af kuldioxid som aflivningsmetode for svin, fugle og pelsdyr samt brugen af vandbade som aflivningsmetode for fugle bør udfases hurtigst muligt.

For så vidt angår forslagetets artikel 14 om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig finder foreningen endvidere, at bestemmelsen bør ændres, således at der også skal udpeges en dyrevelfærdsansvarlig på mindre slagterier.

Foreningen har herudover en række konkrete bemærkninger til visse af forslagetets øvrige bestemmelser.

Hestens Værn anser det for positivt, at der med forslaget sker en stramning af reglerne om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet. Foreningen hilser særligt reglerne om egenkontrol og om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig velkommen. Foreningen finder dog bl.a., at de foreslåede maksimale transporttider i bilag III bør forkortes, således at der gælder et krav om en transporttid på maksimalt 8 timer, medmindre der er længere afstand til nærmeste slagteri. Det bemærkes, at bestemmelserne om maksimal transporttid for slagtedyr er udgået under de efterfølgende forhandlinger.

Linco Food Systems A/S har visse konkrete bemærkninger til regler i forslagetets bilag I om aflivning med kuldioxid.

Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet ved Aarhus Universitet anser det for et vigtigt redskab til forbedring af dyrevelfærd uden konkurrenceforvriddning, at reglerne om aflivning af dyr fastsættes i en forordning i stedet for et direktiv.

For så vidt angår reglerne om udpegning af en dyrevelfærdsansvarlig finder Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet, at også små slagterier som omhandlet i artikel 14, stk. 5, bør forpligtes til at udpege en dyrevelfærdsansvarlig.

Endvidere finder Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet, at de maksimale transporttider for slagtedyrt i forslagetets bilag III ikke er videnskabeligt dokumenterede, og at de set i forhold til den gængse viden er for lange. Det bør derfor sikres, at de anførte tider kan reguleres i takt med øget viden. Det bemærkes, at bestemmelserne om maksimal transporttid for slagtedyrt er udgået under de efterfølgende forhandlinger.

Det Jordbrugsvidenskabelige Fakultet har herudover en række konkrete bemærkninger til visse af forslagetets øvrige bestemmelser.

Justitsministeriet har efter høringens afslutning modtaget et høringssvar fra virksomheden Butina A/S, der bl.a. producerer CO₂-udstyr til bedøvelse af grise. I sit høringssvar fremsætter Butina A/S visse konkrete tekniske bemærkninger til forslaget, herunder vedrørende reglerne om overvågning af bedøvelsen.

6. Nærhedsprincippet

Kommissionen anser forslaget for at være i overensstemmelse med nærhedsprincippet, idet formålet med forslaget ikke i tilstrækkelig grad kan opfyldes af medlemslandene selv.

Kommissionen henviser i den forbindelse til, at produkter, der fremstilles i forbindelse med aflivning af dyr (kød, pels mv.), handles frit inden for EU. Tilsvarende gør sig gældende for så vidt angår det bedøvelses- og fastholdelsesudstyr, der anvendes ved aflivning af dyr. Forskelle i medlemslandenes regler om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet påvir-

ker derfor konkurrenceevnen hos slagterier, landbrugere, rugerier og producenter af aflivningsudstyr.

En foranstaltning på fællesskabsplan vil ifølge Kommissionen sandsynligvis have en mere sammenhængende virkning og vil bedre kunne opfylde de mål, som forslaget forfølger.

Kommissionen fremhæver endvidere, at forslaget omhandler et område, der i forvejen i vidt omfang er harmoniseret ved anden fællesskabslovgivning, at forslaget ikke finder anvendelse på aflivning af kæledyr og på aflivning i forbindelse med jagt og sportsaktiviteter, og at forslaget tager hensyn til at sikre respekten for religiøse ritualer, kulturelle traditioner og regionale skikke.

Regeringen finder, at forslaget må anses for at være i overensstemmelse med nærhedsprincippet. Det bemærkes i den forbindelse, at forslaget omhandler et område, der allerede på nuværende tidspunkt i vidt omfang er harmoniseret ved Rådets direktiv 93/110/EF af 22. december 1993 om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet med senere ændringer.

7. Andre landes kendte holdninger

Der foreligger ikke officielle tilkendegivelser om andre medlemslandes holdning til forslaget.

8. Foreløbig dansk holdning

Den danske regering er overordnet positiv over for forslaget, der indebærer en dyrevelfærdsmæssig forbedring i forhold til det gældende slagte- og aflivningsdirektiv.

Den danske regering er navnlig positiv over for forslagets bestemmelser om kompetencebeviser, dvs. kravet om, at personer, der udfører visse slagteoperationer mv., skal erhverve et kompetencebevis. Det er i den forbindelse den danske regerings opfattelse, at uddannelse i dyrevelfærd kan være med til at forbedre forholdene for dyr på aflivningstidspunktet.

Den danske regering er endvidere positiv over for forslagets bestemmelser om, at der på slagterier skal udpeges en dyrevelfærdsansvarlig, som får til opgave at sikre, at forordningens bestemmelser overholdes på slagteriet. Den danske regering finder således, at en dyrevelfærdsansvarlig vil

kunne øge opmærksomheden over for dyrevelfærdsmæssige aspekter i forbindelse med aflivning af dyr og dermed gavne forholdene for dyr på slagterierne.

Den danske regering beklager, at bestemmelserne om maksimale transporttider for visse slagtedyr i det oprindeligt fremsatte forslag er udgået under forhandlingerne. Imidlertid har Kommissionen oplyst, at den inden udgangen af 2009 vil fremsætte et forslag til ændring af de gældende EU-regler om transport af dyr. Den danske regering vil arbejde for, *at der snarest fremsættes et sådant forslag, og at der i det kommende forslag fastsættes regler om maksimal transporttid for slagtedyr.*

Herudover er den danske regering positiv over for forslagens bestemmelser om, at rituelle slagtinger uden forudgående bedøvelse i alle tilfælde skal foregå på et slagteri, og om, at den ansvarlige for den rituelle slagting systematisk skal kontrollere, at dyrene ikke viser tegn på liv, før de løses fra fastholdelse eller gennemgår andre smertefulde procedurer. Den danske regering lægger i øvrigt afgørende vægt på, at medlemslandene – i mangel af detaljerede fællesskabsregler herom – bevarer muligheden for at fastsætte skærpede nationale regler om rituel slagting af dyr uden forudgående bedøvelse.

Den danske regering kan støtte, at reglerne om slagting og aflivning af dyr fastsættes i en forordning. For så vidt angår spørgsmålet om, hvorvidt medlemslandene skal have en generel mulighed for at fastsætte og opretholde skærpede nationale regler om beskyttelse af dyrevelfærden, *er der samtidig efter den danske regerings opfattelse gode argumenter for, at der indsættes en sådan mulighed i forordningen, og den danske regering vil arbejde for dette.*

Den danske regering vil imidlertid som led i et samlet kompromis kunne acceptere en løsning, der indebærer, at medlemslandene på en række centrale områder får adgang til at fastsætte skærpede regler, herunder navnlig for så vidt angår rituelle slagtinger uden forudgående bedøvelse og aflivninger af dyr uden for slagterier. Dette skal ses i lyset af, at forslaget samlet set indebærer en væsentlig forbedring af beskyttelsen af dyr på aflivningstidspunktet på slagterier bl.a. som følge af kravene om, at slagterier skal udpege en dyrevelfærdsansvarlig, og om, at en række slagteoperationer alene skal kunne udføres af personer med et kompetencebevis. Det bemærkes i den forbindelse, at forordningsforslaget efter den danske regerings opfattelse indebærer væsentlige forbedringer i for-

hold til det gældende direktiv, således at det under alle omstændigheder vil være bedre, at det foreliggende forslag – også uden en generel mulighed for at fastsætte skærpede nationale regler – vedtages, end at de nu gældende EU-regler videreføres uændret.

For så vidt angår de danske regler om slagtning og aflivning af højdrægtige heste og produktionsdyr, jf. lov nr. 269 af 21. april 2004, har den danske regering noteret sig, at navnlig lovens § 2, stk. 2, om den fremgangsmåde, der skal følges ved slagtning af højdrægtige produktionsdyr, ikke kan opretholdes.

I den forbindelse skal den danske regering bemærke, at Det Veterinære Sundhedsråd den 17. marts 2003 afgav en udtalelse om slagtning og aflivning af højdrægtige produktionsdyr. I udtalelsen konkluderede Det Veterinære Sundhedsråd bl.a., at fostre ikke oplever smerte, lidelse eller væsentlig ulempe i forbindelse med en regelret aflivning eller slagtning af højdrægtige dyr. På baggrund af udtalelsen fra Det Veterinære Sundhedsråd anførte Dyreværnsrådet i sit høringssvar af 15. januar 2004 vedrørende et udkast til forslag til lov om slagtning og aflivning af drægtige heste og produktionsdyr i den sidste tiendedel af drægtighedsperioden, at forslaget regler måtte anses for overflødige. Efterfølgende har Dyreværnsrådet den 12. april 2007 afgivet en udtalelse om den fremgangsmåde, der ifølge lovens § 2, stk. 2, skal anvendes ved slagtning af højdrægtige heste og produktionsdyr. Dyreværnsrådet konkluderer i udtalelsen, at den foreskrevne fremgangsmåde kan give anledning til, at fostre lider mere i forbindelse med slagtingen, end de ville have gjort, hvis moderdyret blot blev slagtet, uden at fostret skæres ud. Bestemmelsen i lovens § 2, stk. 2, er ifølge Dyreværnsrådet således ikke blot overflødig, men ligeledes i strid med lovens intention om at sikre fostre mod lidelse.

På den baggrund finder den danske regering ikke grundlag for at arbejde for ændringer af forslaget for så vidt angår aflivning og slagtning af højdrægtige dyr.

9. Europa-Parlamentets udtalelse

Europa-Parlamentet er i medfør af EF-traktatens artikel 37 blevet hørt over Kommissionens forslag af 18. september 2008 til forordning om beskyttelse af dyr på aflivningstidspunktet.

Europa-Parlamentet vedtog den 6. maj 2009 en betænkning om forslaget. Betænkningen er udarbejdet af Udvalget om Landbrug og Udvikling af Landdistrikter efter høring af Udvalget om Miljø, Folkesundhed og Fødevareresikkerhed, og den indeholder en række forslag til ændringer af Kommissionens forslag.

Betænkningen indeholder bl.a. et forslag om, at medlemslandene ikke skal have mulighed for at fastsætte et nationalt forbud mod rituel slagting af dyr uden forudgående bedømmelse, hvilket indebærer, at medlemslandene heller ikke vil kunne opretholde eller fastholde skærpede regler om rituel slagting af dyr. Det anføres i den forbindelse i betænkningen, at det er nødvendigt at harmonisere de forskellige slagtemetoder for at sikre, at alle Fællesskabets producenter opfylder de samme dyrevelfærdsstandarder.

Endvidere foreslås det i betænkningen, at kravet om oprettelse af et nationalt referencecenter udgår, jf. artikel 17 i det oprindeligt fremsatte forslag. Herudover foreslås det, at begrænsningen af gyldighedsperioden for et kompetencebevis bortfalder, jf. artikel 18, stk. 3, i det oprindeligt fremsatte forslag.

Europa-Parlamentets udtalelse er alene af vejledende karakter, og parlamentets forslag vedrørende rituel slagting af dyr uden forudgående bedømmelse er ikke blevet fulgt i formandskabets efterfølgende reviderede udgaver af forslaget.

10. Den Nationale Komité vedrørende Landbrugsdyr

Der har den 18. december 2008, den 4. marts 2009 og den 15. maj 2009 været afholdt møder om forslaget i Den Nationale Komité vedrørende Landbrugsdyr med repræsentanter fra bl.a. dyreværnsorganisationer, slagterorganisationer, Fødevarestyrelsen og Justitsministeriet.

11. Tidligere forelæggelse for Folketinget

Grundnotatet blev den 23. oktober 2008 oversendt til Folketingets Europaudvalg, Folketingets Udvalg for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri og Folketingets Retsudvalg. Supplerende grundnotat med en gennemgang af de indkomne hørings svar blev den 17. december 2008 oversendt til Folketingets Europaudvalg, Folketingets Udvalg for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri og Folketingets Retsudvalg. *Et samlenotat blev den 18. maj 2009*

oversendt til Folketingets Europaudvalg, Folketingets Udvalg for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri og Folketingets Retsudvalg.

Sagen har den 20. maj 2009 været forelagt for Folketingets Udvalg for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri og den 29. maj 2009 for Folketingets Europaudvalg.